

PANSKÁ

Střední průmyslová škola sdělovací techniky

Panská 3

Praha 1

© Jaroslav Reichl, 2017

Sbírka úloh

z fyziky

určená studentům 4. ročníku technického lycea jako doplněk ke studiu fyziky

Jaroslav Reichl

Obsah

1. SPECIÁLNÍ TEORIE RELATIVITY	3
2. KVANTOVÁ FYZIKA	4
3. JADERNÁ FYZIKA	6

1. Speciální teorie relativity

1.1 Adam a Eva, vyhnaní jablkem z ráje, letí zkoušet štěstí na jinou planetu. Letí v raketě, jejíž rychlost je stálá a má vůči Zemi velikost $0,6c$. Vlivem chybičky přijde Eva do jiného stavu. Jak dlouho bude těhotná pro pozorovatele na Zemi?

V: 11,25 měsíce

1.2 Pepík drží v ruce krychli o objemu 64 cm^3 a letí v raketě rychlostí o velikosti $0,8c$ vůči Zemi. Jaký je objem krychle vůči Aničce, která zůstala na Zemi? Uvažujte nejjednodušší případ polohy krychle v raketě.

V: $38,4 \text{ cm}^3$

1.3 Lojza se dívá v raketě, která se pohybuje vůči Zemi, na film. Pro Pepu, který děj sleduje ze Země, má film délku 112,5 minuty. Vzhledem k tomu, že Pepa film viděl v kině, kde trval 90 minut, umí určit jaká je skutečná délka Lojzovy rakety, která se jemu jeví dlouhá 80 metrů. Co mu vyšlo? Je možné určit, jak velkou rychlostí se raketa s Lojzou pohybuje vůči Zemi? Pokud ano, určete ji.

V: 100 m ; $0,6c$

1.4 Jarda letí v kosmické lodi, která má podle plánu délku 230 m, a míjí Pepu letícího v jeho vlastní kosmické lodi. Obě kosmické lodi se pohybují navzájem stejným směrem stálou rychlostí. Pepa zjistí, že ho Jardova loď míjela po dobu $3,6 \mu\text{s}$. Jak velkou rychlostí se Jardova loď pohybuje vůči Pepově lodi?

V: $0,21c$

1.5 Z kosmické lodi, která se pohybuje stálou rychlostí o velikosti $0,5c$ vůči Zemi, byl vystřelen ve směru pohybu kosmické lodi záchranný modul rychlostí o velikosti $0,8c$ vůči kosmické lodi. Jak velkou rychlostí se záchranný modul pohybuje vůči Zemi? Jak dlouho bude pro pozorovatele na Zemi trvat automatické odpálení bomby z modulu, které je v modulu nastaveno na 20 sekund?

V: $0,93c$; 54 s

1.6 Z kosmické lodi, která se pohybuje vůči Zemi stálou rychlostí o velikosti $0,5c$, byl vypuštěn záchranný člun, který se vůči lodi pohyboval rychlostí o velikosti $0,8c$. Jak velkou rychlostí se člun pohybuje vůči Zemi, byl-li vypuštěn a) po směru, b) proti směru pohybu kosmické lodi?

V: $0,93c$; $-0,5c$

1.7 Z rakety, která se pohybuje vůči Zemi rychlostí o velikosti $0,85c$, byl vypálen laserový puls. Jak se rychle se tento laserový puls pohybuje vůči Zemi, byl-li vypálen a) po směru, b) proti směru pohybu rakety?

V: $\pm c$

1.8 Určete velikost rychlosti, při níž je relativistická hybnost částice a) stejná b) dvojnásobná ve srovnání s hybností téže částice vypočtená na základě klasické fyziky.

V: 0 ; $\frac{\sqrt{3}}{2}c$

1.9 Jaká je velikost rychlosti pohybujícího se protonu, jestliže velikost jeho hybnosti je rovna $1,036 \cdot 10^{-18} \text{ kg} \cdot \text{m} \cdot \text{s}^{-1}$ a jeho klidová hmotnost je $1,67 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$. Jaká je jeho relativistická hmotnost?

V: $0,9c$; $3,84 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$

1.10 Mezgalaktická loď má podle plánu délku 10 km a vůči Zemi se pohybuje rychlostí o velikosti $0,4c$. Jarda jede na svém hyperskútru podél lodi od její přední části rychlostí o velikosti $0,8c$ vůči Zemi. Jak dlouho pojedou podle svých hodin podél lodi? Jak dlouho pojedou podél lodi zpět, zůstanou-li všechny velikosti rychlostí stejné?

V: $46 \mu\text{s}$; $15 \mu\text{s}$

1.11 Částice s klidovou hmotností m_0 byla urychlována z klidu po dobu jedné minuty stálou silou o velikosti $\frac{m_0 c}{80}$ působící ve směru pohybu částice. Jak velkou rychlostí se částice na konci uvažovaného intervalu pohybovala?

V: $0,6c$

1.12 Žárovka o výkonu 100 W svítí trvale jeden rok. Předpokládáme, že 3 % dodávané energie se v žárovce mění na světlo. Jaká je hmotnost světla vyzářeného žárovkou za rok? Jak dlouho by žárovka musela svítit, aby vyzářené světlo mělo hmotnost jeden gram?

V: $1,05 \cdot 10^{-9}$ kg; $9,5 \cdot 10^5$ let

1.13 Oč se změní hmotnost tří litrů vody, kterou ohřejeme z 20°C na 80°C ?

V: $8,4 \cdot 10^{-12}$ kg

1.14 Voda o objemu 2 litry a teplotě 5°C se přemění na led o teplotě 0°C . Jak se přitom změní její hmotnost? Měrná tepelná kapacita vody je $4,2 \text{ kJ} \cdot \text{kg}^{-1} \cdot \text{K}^{-1}$ a měrné skupenské teplo tuhnutí je $334 \text{ kJ} \cdot \text{kg}^{-1}$.

V: $7,9 \cdot 10^{-12}$ kg

1.15 Relativistická částice má kinetickou energii $0,25m_0c^2$, kde m_0 je klidová hmotnost částice. Určete velikost rychlosti pohybu částice a její relativistickou hmotnost.

V: $1,25m_0$; $0,6c$

1.16 Relativistická částice s klidovou hmotností m_0 se pohybují rychlostí o velikosti $0,8c$. Určete její kinetickou a relativistickou energii.

V: $E_k = \frac{2}{3}m_0c^2$; $E = \frac{5}{3}m_0c^2$

1.17 Relativistická energie částice s klidovou hmotností m_0 je $\frac{5}{3}m_0c^2$. Určete: relativistickou hmotnost částice, kinetickou energii částice, velikost rychlosti pohybu částice.

V: $m = \frac{5}{3}m_0$; $E_k = \frac{2}{3}m_0c^2$; $0,8c$

1.18 Klidové a relativistické energie tří částic jsou vyjádřeny pomocí jednotky A takto:

	Klidová energie	Relativistická energie
1. částice	A	$2A$
2. částice	A	$3A$
3. částice	$3A$	$4A$

Seřaďte sestupně částice podle a) klidové hmotnosti, b) relativistické hmotnosti, c) kinetické energie, d) velikosti rychlosti. Zdůvodněte.

V: a) 3., 2. = 1.; b) 3., 2., 1.; c) 2., 3. = 1.; d) 2., 3. = 1.

1.19 Určete kinetickou energii a hybnost elektronu, který se pohybuje rychlostí o velikosti $0,6c$. Jakou práci musely vykonat vnější síly, aby tuto velikost rychlosti elektron při urychlování z klidu za pět minut získal?

V: $0,25mc^2 = 2 \cdot 10^{-14}$ J; $0,75mc = 2 \cdot 10^{-22}$ kg · m · s⁻¹; $2 \cdot 10^{-14}$ J

1.20 Relativistická hybnost částice je $0,75m_0c$, kde m_0 je její klidová hmotnost. Určete: velikost rychlosti pohybu částice, kinetickou energii, relativistickou hmotnost a celkovou energii částice.

V: $0,6c$; $0,25m_0c^2$; $1,25m_0$; $1,25m_0c^2$

1.21 Určete hybnost protonu, jehož klidová hmotnost je $1,67 \cdot 10^{-27}$ kg, je-li jeho a) kinetická b) relativistická energie 500 MeV .

V: $5,8 \cdot 10^{-19}$ kg · m · s⁻¹; nemá řešení

2. Kvantová fyzika

2.1 Hledáme látku pro fotočlánek, který bude pracovat na principu fotoelektrického jevu s viditelným světlem. Který materiál bude vyhovovat: hliník s výstupní prací 4,2 eV nebo baryum s výstupní prací 2,5 eV ? Odpověď zdůvodněte.

V: baryum

2.2 Fotoefekt na stříbrné destičce vyvolá záření s vlnovou délkou 264 nm. Jaká je výstupní práce stříbra? Jakou vlnovou délku musí mít elektromagnetické záření, aby uvolněné elektrony získaly rychlost o velikosti $1,13 \cdot 10^6$ m · s⁻¹ ? Klidová hmotnost elektronu je $9,1 \cdot 10^{-31}$ kg . Řešte v rámci nerelativistické fyziky.

V: $7,5 \cdot 10^{-19}$ J; 150 nm

2.3 Na povrch kovu dopadá ve vakuu elektromagnetické záření s vlnovou délkou 300 nm. Z kovu uvolněné fotoelektrony mají energii 0,5 eV. Jaká je maximální vlnová délka elektromagnetického záření, které ještě může na tomto kovu vyvolat fotoefekt?

V: 340 nm

2.4 Kolik fotonů vyšle za sekundu světelný zdroj monofrekvenčního světla s vlnovou délkou 560 nm , jestliže celková energie fotonů vyslaných za sekundu je 1,5 mJ ?

V: $4,2 \cdot 10^{15}$

2.5 Jaká je relativistická hmotnost fotonu červeného světla ve vakuu, jehož vlnová délka je 700 nm ?

V: $3,15 \cdot 10^{-36}$ kg

2.6 Určete vlnovou délku fotonu, jehož hmotnost je $3,7 \cdot 10^{-36}$ kg .

V: 597 nm

2.7 Určitý atom absorbuje foton s vlnovou délkou 375 nm a ihned emituje foton s vlnovou délkou 580 nm. Jakou energii atom absorboval?

V: $1,9 \cdot 10^{-19}$ J

2.8 Jakou kinetickou energii má proton, jestliže jemu odpovídající de Broglieho vlnová délka je 0,904 pm ?

V: $1,6 \cdot 10^{-16}$ J

2.9 Určete de Broglieho vlnovou délku protonu, který se pohybuje rychlostí o velikosti $500 \text{ km} \cdot \text{s}^{-1}$. Jakým potenciálovým rozdílem byl proton urychlen, aby získal danou velikost rychlosti?

V: 0,8 pm; 1,3 kV

2.10 Určete de Broglieho vlnovou délku elektronu, který byl urychlen průletem v elektrostatickém poli napětím 3 mV. Jak velkou rychlostí se elektron po průletu polem pohyboval?

V: 22 nm; $3,25 \cdot 10^4 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$

2.11 Určete vlnovou délku elektronu urychleného napětím 0,5 kV.

V: $5,5 \cdot 10^{-11}$ m

2.12 Určete frekvenci záření, které vyzáří elektron v atomu vodíku při přechodu z páté hladiny na druhou hladinu.

V: $6,9 \cdot 10^{14}$ Hz

2.13 Elektron v atomu vodíku přešel ze 3. energetické hladiny na nižší. Jaká je vlnová délka emitovaného elektromagnetického záření, které elektron vyzáří v rámci Lymanovy série?

V: 103 nm

2.14 Atom vodíku vyzářil v rámci Pashenovy série foton s vlnovou délkou 1880 nm. Na jaké hladině se elektron původně nacházel?

V: 4

2.15 Elektron v atomu vodíku přešel ze druhé hladiny na vyšší hladinu a absorboval přitom foton s vlnovou délkou 435 nm. Jakou měl elektron energii na vyšší hladině? Kolikáté hladině to odpovídá?

V: $-8,68 \cdot 10^{-20}$ J ; 5

2.16 Jaká je energie, hybnost a vlnová délka fotonu emitovaného při přechodu vodíkového atomu ze stavu $m = 3$ do stavu $n = 1$?

V: 12,1 eV ; $6,45 \cdot 10^{-27} \text{ kg} \cdot \text{m} \cdot \text{s}^{-1}$; 0,1 μm

2.17 De Broglieho vlnová délka elektronu s klidovou hmotností $9,1 \cdot 10^{-31}$ kg je 1 nm . Jak velkou rychlostí se elektron pohybuje? Jakým potenciálovým rozdílem musel projít při urychlování z klidu? Řešte v rámci nerelativistické fyziky.

V: $7,28 \cdot 10^5 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$; 1,5 V

2.18 Jak velkou velikost rychlosti získá v homogenním elektrickém poli s intenzitou o velikosti $60 \text{ kV} \cdot \text{m}^{-1}$ na dráze 20 centimetrů a) elektron, b) proton, c) neutron? Jaká jim odpovídá de Broglieho vlnová délka? Klidová

hmotnost elektronu je $9,1 \cdot 10^{-31}$ kg, klidové hmotnosti protonu a neutronu jsou přibližně stejné a rovné $1,67 \cdot 10^{-27}$ kg. Řešte v rámci nerelativistické fyziky.

V: a) $6,5 \cdot 10^7$ m.s⁻¹; $1,12 \cdot 10^{-11}$ m; b) $1,15 \cdot 10^6$ m.s⁻¹; $2,6 \cdot 10^{-13}$ m

2.19 LASER generuje světelné pulsy trvající 100 fs. V každém pulsu je 60 vln. Určete vlnovou délku světla LASERu.

V: 500 nm

2.20 Laserové ukazovátko má výkon 5 mW a vysílá světlo s vlnovou délkou 650 nm. Kolik fotonů vyše za jednu sekundu?

V: $1,6 \cdot 10^{16}$

3. Jaderná fyzika

3.1 Klidová energie protonu je 940 MeV. Jaká je jeho klidová hmotnost?

V: $1,67 \cdot 10^{-27}$ kg

3.2 Vypočítejte vazebnou energii jádra ${}^4_2\text{He}$. Hmotnost protonu je $1,672 \cdot 10^{-27}$ kg, hmotnost neutronu je $1,675 \cdot 10^{-27}$ kg a atomová hmotnostní konstanta je $1,660 \cdot 10^{-27}$ kg.

V: 30,3 MeV

3.3 Kolik atomů ${}^{222}_{86}\text{Rn}$ emitujících α částice má aktivitu 2,1 Bq? Poločas rozpadu tohoto izotopu je 3,825 dne.

V: milion

3.4 Kolik procent určitého množství radioaktivního polonia s poločasem rozpadu 40 minut se rozpadne za 5 minut?

V: 8,3 %

3.5 Poločas rozpadu radonu ${}^{222}_{86}\text{Rn}$ je 3,82 dne. Jaká část původního množství zůstane nerozpadlá za dobu 24 h?

V: 83 %

3.6 Vypočítejte, za jak dlouho se rozpadne polovina atomů rádia, je-li jeho rozpadová konstanta $1,42 \cdot 10^{-11}$ s⁻¹.

V: 1547 let

3.7 Jeden gram ${}^{238}_{92}\text{U}$ vyzáří za jednu sekundu $1,24 \cdot 10^4$ α částic. Určete poločas přeměny a počáteční aktivitu vzorku.

V: $4,92 \cdot 10^{-18}$ s⁻¹

3.8 Určete přeměnovou konstantu radionuklidu ${}^{55}_{27}\text{Co}$, jestliže se počet jeho atomů zmenší za hodinu o 3,8 %.

V: $1,08 \cdot 10^{-5}$ s⁻¹

3.9 Z jak dlouho se rozpadne třetina vzorku radionuklidu s poločasem rozpadu 20 h?

V: 11,7 h

3.10 Radionuklid o hmotnosti 5,5 g má poločas rozpadu 12,5 h. Určete, jaké množství radionuklidu se rozpadne během dvou hodin po čtrnácti hodinách od začátku experimentu.

V: 0,266 g; pokles o 4,8 %

3.11 Poločas rozpadu ${}^{214}_{82}\text{Pb}$ je 27 minut. Jaká část původního počtu částí zůstane nerozpadlá za dobu 18 minut?

V: 63 %

3.12 Z 250 gramů ${}^{210}_{84}\text{Po}$ se za dobu 200 dní rozpadne 158 gramů. Jaký je poločas rozpadu tohoto izotopu?

V: 139 dní

3.13 Poločas α -rozpadu plutonia ${}^{239}_{94}\text{Pu}$ je 24100 let. Kolik gramů zůstane ze vzorku 12 gramů čistého ${}^{239}_{94}\text{Pu}$ po 20000 letech? Kolik gramů hélia za tuto dobu z daného vzorku ${}^{239}_{94}\text{Pu}$ vznikne? Uvažujte pouze helium, které vzniká přímo při rozpadu plutonia, nikoliv při rozpadu vedlejších produktů reakce.

V: 6,75 g; 87,8 mg

3.14 Poločas rozpadu ${}^{210}_{84}\text{Po}$ je 140 dní. Za jak dlouho bude vzorek obsahovat 75 % původního množství olova ${}^{206}_{82}\text{Pb}$?

V:

3.15 Hmotnost radionuklidu ${}^{214}_{84}\text{Pb}$ klesla za 62,7 minuty o 80 % počáteční hmotnosti. Určete poločas rozpadu tohoto radionuklidu a kolik částice se rozpadne za dalších 20 minut. Počáteční hmotnost radionuklidu byla 100 g.

V: 27 minut; 8 g

3.16 Sto gramů dřeva živého stromu má aktivitu nuklidu ${}^{14}_6\text{C}$ 1200 rozpadů za minutu. Dřevěná soška stará 2000 let má hmotnost 0,5 kg. Jaká je aktivita ${}^{14}_6\text{C}$ ve dřevu sošky? Poločas rozpadu nuklidu ${}^{14}_6\text{C}$ je 5730 let.

V: 78,5 Bq

3.17 Odhadněte kritickou velikost a hmotnost atomové uranové bomby. Hustota uranu je $19,3 \text{ g}\cdot\text{cm}^{-3}$. Molární hmotnost uranu je $235 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$.

V: koule o poloměru 7,54 cm ; 34,7 kg

3.18 Určete a zdůvodněte neznámé počty částic: a) ${}^{238}_x\text{U} \rightarrow \alpha + {}^y_{90}\text{Th}$, b) ${}^m_{91}\text{Pa} \rightarrow e^- + {}^{234}_n\text{U}$.

V: 234; 92; 234; 92

Zdroje a inspirace příkladů:

[1] učitelé SPŠST (hlavně fyzikáři)

[2] život a fantazie Jaroslava Reichla

Sbírka neprošla jazykovou úpravou. Za případné chyby se omlouvám a prosím na jejich upozornění.